

Artikel: Religie en representatie. De religieuze invloeden in het gevangenenverslag van Maria ter Meetelen (1731-1743)

Auteur: Judith te Kronnie

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 46.3, 18-29.

©2024 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Abstract: ‘How wonderfully God preserves those who trust in him.’ This is how Maria ter Meetelen concludes her account of her imprisonment, based on her life as a slave in Morocco between 1731 and 1743. Mary published this account five years after her liberation under the name: ‘Miraculous and remarkable cases of a twelve-year-old slave, of a woman named Maria ter Meetelen, living in Medenblik’. The account has gained much notoriety among historians, mainly because of Mary’s assertive attitude, but Mary herself emphasizes the importance of religion during her imprisonment. However, religion often influences reporting, but this has been studied to a limited extent. That is why this article examines the influence of religion on Maria ter Meetelen’s account. For example, the account often refers to times when she prayed to God and contains phrases that closely resemble the biblical Christmas story or a hagiography.

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

RELIGIE EN REPRESENTATIE

DE RELIGIEUZE INVLOEDEN IN HET GEVANGENENVERSLAG VAN MARIA TER MEETELLEN (1731-1743)

Judith te Kronnie

Het gevangenenverslag van Maria ter Meetelen vertelt het opmerkelijke verhaal van haar leven als slavin in Marokko tussen 1731 en 1743. In dit verslag benadrukt Maria het belang van haar geloof tijdens haar gevangenschap, door regelmatig tot God te bidden en door haar belevenissen te laten overlappen met Bijbelse verhalen of legendes van heiligen (hagiografie).

Dit artikel onderzoekt hoe religie haar verslag heeft beïnvloed, een aspect dat tot nu toe beperkt is onderzocht. ‘Hoe wonderlyk Godt die geene bewaart die op hem vertrouwen.’ Dit is hoe Maria ter Meetelen haar gevangenenverslag, gebaseerd op haar leven als slavin in Marokko, afsluit. Dit gevangenenverslag publiceert Maria vijf jaar na haar bevrijding onder de naam: *Wonderbaarlyke en merkwaardige gevallen van een twaalf jarige slaverny, van een vrouspersoon, genaemt Maria ter Meetelen, woonagtig tot Medenblik* (zie figuur 1).¹ Het verslag heeft onder historici vooral veel bekendheid gekregen door Maria’s assertieve houding in het verhaal. Dit past namelijk niet bij het stereotype van vrouwen in gevangenschap in Noord-Afrika in de vroegmoderne tijd. Hierin hebben zij vaak een passieve slachtofferrol. Daarbij beïnvloedt gender volgens historici als Khalid Bekkaoui en Erica Heinsen-Roach de beleving en verslaglegging van gevangenschap. Om deze reden is dit gevangenenverslag voornamelijk vanuit een genderperspectief onderzocht.²

Ook religie beïnvloedt de beleving en verslaglegging van gevangenschap, en deze invloed veroorzaakt vaak overlapping van de eigen belevenissen met Bijbelse verhalen en hagiografieën. Dit heeft invloed op de betrouwbaarheid van het verslag en daarmee op de bruikbaarheid als historische bron. Zoals Maria zelf in het slot benadrukt, heeft haar religie een belangrijke rol gespeeld tijdens haar gevangenschap en dit blijkt onder andere ook uit de verschillende verwijzingen naar de Bijbel of heiligen in haar gevangenenverslag. Desondanks is deze invloed van religie op het verslag van Maria ter Meetelen nog niet uitgebreid door historici onderzocht. In dit artikel wordt deze invloed daarom geanalyseerd.³

Het leven van Maria ter Meetelen

Maria ter Meetelen werd geboren in 1704 in een rooms-katholiek gezin in Amsterdam. Toen Maria dertien jaar oud was, ging zij al uit huis, om tot haar eenentwintigste als dienstmeid in Brabant en Zeeland te werken, waarna ze alleen

WONDERBAARLYKE
En Merkwaardige Gevallen
Van een Twaalf Jarige
SLAVERNY,
Van een
Vrouspersoon. Genaemt
MARIA TER MEETELLEN,
Woonagtig
Tot
MEDENBLIK.

Tot H O O R N

Gedrukt, by de Wed: JACOB DUYN,
Bock-drukster en Verkoopster op het Oude
Noort, by de Nieuwe-steeg. 1748.

De titelpagina, van: Maria ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige gevallen van een twaalfjarige slaverny, van een vrouspersoon. Genaemt Maria ter Meetelen, woonagtig tot Medenblik*, verkregen via Google eBooks

op reis ging naar Frankrijk. Het is natuurlijk al opmerkelijk dat ze als vrouw alleen reisde in de achttiende eeuw, maar nog opmerkelijker is dat ze zich als man verkleedde en toetrad tot een leger van Friese dragonders. Maria diende ruim een jaar lang in dit leger, tot men ontdekte dat ze geen man, maar een vrouw was. Ze werd uit het leger gezet en vluchtte, dit keer verkleed als non, naar Spanje. Daar ontmoette Maria de Alkmaarse Claes van der Meer en in 1728 trouwde het stel voor de Rooms-Katholieke Kerk. Drie jaar later, in 1731, besloten Claes en Maria per schip terug naar Nederland te reizen.⁴

Kort na vertrek werd hun schip gekaapt door Marokkaanse zeerovers, waarop de gehele bemanning gevangengenomen en naar de slavenmarkt van Salé gebracht werd. Daar werden Maria en Claes aan de sultan verkocht en naar de toenmalige hoofdstad van Marokko, Meknes, vervoerd. Negen dagen na hun aankomst in Meknes overlijdt Claes en hertrouwt Maria al snel met Pieter Janszoon Ide, met wie zij twee kinderen krijgt. Dit huwelijk bracht Maria meer vrijheid, omdat getrouwde slaafgemaakten samen mochten wonen en niet in dienst van de sultan stonden. Zij moesten echter wel in hun eigen levensonderhoud voorzien, waardoor Maria en Pieter eigenaar werden van een herberg met een kroeg.⁵

Tijdens haar gevangenschap ontwikkelde Maria een goede band met de sultans, onder wie Moulay Abdallah, en de koninklijke familie (zie figuur 2). Dit gaf haar veel vrijheden en een bevoorrechte positie, maar veroorzaakte veel spanningen en geruchten binnen de christelijke slavensamenleving in Meknes. Zo zou Maria onderdeel van de harem van de sultan zijn geweest en zich tot de islam hebben bekeerd.⁶ Tijdens haar gevangenschap was Marokko in de ban van politieke onrust, waardoor er met grote regelmaat machtsovernemes plaatsvonden. Zo grepen op 1 mei 1736 nog voor twaalf uur 's middags vier verschillende sultans de macht. Door deze politieke onrust viel het vrijkopen van slaven door de Nederlandse staat stil en werden Maria, Pieter en hun twee kinderen pas na twaalf jaar, in 1743, vrijgekocht.⁷ Vijf jaar later publiceerde Maria in Medenblik haar levensverhaal of gevangenenverslag getiteld: *'Wonderbaarlyke en merkwaardige gevallen van een twaalfjarige slaverny, van een vroupersoon, genaemt Maria ter Meetelen, woonagtig tot Medenblik'*.⁸

Fictie of feit?

De titel van Maria's gevangenenverslag benadrukt het sensationele aspect van het verhaal door woorden zoals 'merkwaardig' en 'wonderbaarlijk'. Ook in de introductie van de drukker ligt de nadruk op die sensatie en niet op de religieuze aspecten die Maria zelf in het verslag noemt. Sensationele gevangenenverslagen of reisverslagen waren destijds zeer populair en door deze sensatie te benadrukken werd de verkoop bevorderd.⁹ Om de verkoop verder te verbeteren heeft de drukker mogelijk zelf fictieve passages toegevoegd, zoals de passage over een Franse slaaf die door honderdtwintig kogels werd geraakt, maar niet gewond raakte.¹⁰ Dit is simpelweg niet mogelijk, waardoor de passage fictief is en mogelijk dus door de drukker is toegevoegd. Het is ook mogelijk dat deze passage voortkomt uit een religieus motief van Maria. Het verslag bevat namelijk een religieuze invalshoek, omdat Maria haar loyaliteit aan het christendom regelmatig benadrukt door bijvoorbeeld te verwijzen naar de momenten waarop ze tot God bad voor hulp en moed. Daarnaast benadrukt ze in het slot dat haar geloof een belangrijke steun voor haar is geweest tijdens haar gevangenschap. Hier schrijft ze dat God de ware

MULEY ABD-ALLAH, EMPEROR OF MOROCCO (1745).

Moulay Abdallah, Emperor of Morocco (1745), van: Thomas Pellow and Robert Brown (1890), The Adventures of Thomas Pellow, of Penryn, Mariner: Three and Twenty Years in Captivity among the Moors, verkregen via https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Thomas_Pellow.png

gelovige altijd zal helpen en beschermen, en dat ze God dankbaar is voor haar behouden terugkomst.¹¹

Naast deze fictieve passage heeft het verhaal, volgens Annelies de Jeu, veel overeenkomsten met populaire proza uit de achttiende eeuw.¹² Hierdoor is het verhaal lange tijd als fictie beschouwd, maar in de twintigste eeuw bevestigden historici de authenticiteit ervan. Zij ontdekten namelijk brieven die Maria ter Meetelen vanuit Marokko aan de Nederlandse ambassadeur in Spanje heeft geschreven. Historici achterhaalden ook de doopakte van Maria ter Meetelen en de trouwakte van het huwelijk met Pieter. Daarnaast bestaat er een ooggetuigenverslag van een Franse koopman die haar assertieve houding bevestigt. Hierin wordt beschreven hoe Maria zich voor de voeten van de sultan wierp, om hem om vrijstelling van arbeid voor de christelijke slaven te smeken.¹³ Verder bevat het gevangenenverslag gedetailleerde beschrijvingen van de troonstrijd in Marokko, de verschillende hongersnoden en de losgeldonderhandelingen voor de bevrijding van de slaven. Al deze gebeurtenissen zijn controleerbaar en daarnaast doet Maria in het slot van haar verhaal een waarheidsclaim; 'het geen ik hier naar waarheyt selver heb geschreven'.¹⁴ Dit wijst erop dat het verhaal in grote lijnen waarheidsgetrouw is, maar het ook fictieve of overdreven passages bevat.

De bewering van Maria dat zij op 8 april 1738 met Arabische geleerden over het heelal heeft gediscussieerd, zou volgens Gerard van Krieken bijvoorbeeld fictief zijn. Maria's kennis zou namelijk beperkt zijn tot basisschoolkennis en kennis uit haar reizen. Ook zou Maria de Arabische taal onvoldoende beheerst hebben om met de geleerden te kunnen discussiëren. Als argument voert Van Krieken aan dat de Arabische citaten in Maria's verslag niet wijzen op een hoog taalniveau.¹⁵ Deze citaten, zoals 'Lyberk Vameryk a siede', tonen echter aan dat Maria Arabisch sprak. Daarnaast blijkt uit John Gallaghers onderzoek dat gevangenen de lokale taal vaak mondeling leerden en niet schriftelijk. Hierdoor is het mogelijk dat Maria het Arabisch mondeling beter beheerste dan schriftelijk, waardoor een discussie in het Arabisch wel mogelijk was.¹⁶

Het verslag van Maria ter Meetelen is dus grotendeels op waarheid gebaseerd, maar bevat ook verschillende fictieve passages, waarvan enkelen zijn voortgekomen uit de invloed van Maria's religie. Zoals gezegd legt Maria in het verslag sterk de nadruk op het belang van het christendom tijdens haar gevangenschap en probeert ze zo haar loyaliteit aan deze religie te bewijzen.

Trouw aan godsdienst en geboorteland

Deze nadruk op haar loyaliteit aan het christendom legde zij mogelijk uit zelfbescherming en om te re-integreren in de Nederlands-christelijke samenleving. Terugkomers uit islamitische regio's ervoerden namelijk veel wantrouwen over hun loyaliteit aan het christendom en het vaderland. Vrouwen ondervonden daarnaast de druk om te bewijzen dat zij nog 'rein' waren en dus geen seksuele relaties waren aangegaan met islamieten. Om dit te bewijzen publiceerden zij vaak een gevangenenverslag.¹⁷

Zo benadrukte Maria haar loyaliteit aan Nederland door te stellen dat ze 'liever een Hollander in zijn naakte hemd had, dan een Spanjaart of Fransman met een Konings Capitaal'. In de introductie accentueerde de drukker ook Maria's vaderlandsliefde door te schrijven dat Maria God dankbaar is voor haar 'blyde

komst in haar lieve Vaderlant'. Haar loyaliteit aan het christendom en haar reinheid bewees ze door de aantijgingen van medechristenslaven die haar tijdens haar gevangenschap 'de hoer van de sultan' noemden te weerleggen, door in haar verslag te benadrukken dat haar relatie met de sultan puur platonisch was. Dit deed zij door de pogingen van de sultan om haar te overtuigen om tot zijn harem toe te treden, gedetailleerd te beschrijven. Ze weigert standvastig en verklaart liever te sterven dan een haremvrouw te worden en zich tot de islam te bekeren.¹⁸

Ze benadrukte echter niet alleen haar loyaliteit aan het christendom, maar ook specifiek aan het katholieke geloof.¹⁹ Zoals hierboven is genoemd, was Maria tijdens haar eerste huwelijk voor de Rooms-Katholieke Kerk getrouwd. Haar eerste echtgenoot overleed alleen kort na aankomst in Meknes, waardoor ze haar vrije positie verloor en zij in dienst van de sultan zou komen te staan. Dit zou betekenen dat ze in het slavenarrondissement zou moeten wonen, verplicht zou moeten toetreden tot de sultans harem of door de sultan aan een moslim kon worden uitgehuwelijkt. Maria besloot het heft in eigen handen te nemen en ging zelf, met hulp van lokale paters, op zoek naar een katholieke, Nederlandse echtgenoot. Alleen waren er maar weinig Nederlandse katholieken in Meknes, waardoor ze uiteindelijk voor het hoofd van de Nederlandse slavennatie, de protestantse Pieter Janszoon Ide, koos. Ondanks haar voorkeur voor een Nederlander, vormde Pieters protestantse geloof een probleem voor zowel Maria als voor de paters. Maria benadrukte daarom dat ze alleen met hem zou trouwen als hij zich tot het katholieke geloof zou bekeren. In eerste instantie weigerde Pieter deze voorwaarde, maar hij ging uiteindelijk akkoord, omdat de voordelen van trouwen voor hem zwaarder wogen dan het behoud van zijn eigen godsdienst. Door te trouwen zou hij namelijk niet langer in dienst van de sultan staan, mocht hij buiten het slavenarrondissement wonen en mocht hij zichzelf voortaan onderhouden.²⁰

Maria benadrukte in haar verslag niet alleen indirect het belang van haar geloof door middel van fictieve passages, maar ook direct door haar gedrag en keuzes tijdens haar gevangenschap te beschrijven. Dit toont aan dat het verslag een sterk religieus motief had en dat religie op verschillende vlakken invloed heeft gehad op de verslaglegging van Maria ter Meetelen. Historici hebben echter nog maar weinig onderzoek gedaan naar de invloed van religie en specifiek katholicisme op gevangenenverslagen.²¹ Onderzoek naar de religieuze invloeden in het verslag van Maria ter Meetelen kan daarom tot nieuwe inzichten leiden.

Het verslag bevat namelijk meer religieuze verwijzingen dan alleen de momenten waarop ze bidt en haar dankbaarheid aan God toont. Zo staan er in het verslag bepaalde woorden en fragmenten die vergelijkbaar zijn met Bijbelse verhalen of hagiografieën. Hierdoor lijkt het alsof ze niet alleen haar loyaliteit aan het christendom wil tonen, maar van zichzelf een martelaar wil maken. In de komende alinea's wordt aangetoond op welke manier Maria van haar verhaal een martelaarsverhaal probeert te maken en wordt onderzocht of deze religieuze invloeden ook leiden tot een demonisering van de islam, zoals vaker voorkomt in gevangenenverslagen.²²

De heilige Sebastiaan

Historici interpreteren passages die religieus zijn beïnvloed vaak als fictief, zonder daarbij de religieuze oorsprong te herkennen. Een voorbeeld hiervan is

het verhaal van een Franse slaaf die door honderdtwintig kogels was geraakt, maar hier ‘geen hinder van vindt’. Historicus Bekkaoui interpreteert dit als een fictieve of overdreven passage en herkent daardoor de invloed van religie niet.²³ Het verhaal komt namelijk sterk overeen met de legende van de heilige Sebastiaan.

Maria was katholiek en binnen de Katholieke Kerk wordt Sint-Sebastiaan vereerd. Sebastiaan leefde in de derde eeuw na Christus en was christen in een tijd dat de Romeinen christenen nog vervolgden. Hij was in dienst in het leger van Diocletianus en zou, terwijl hij in dienst was, christelijke slachtoffers van vervolging hebben geholpen. Hierdoor ontdekten de Romeinen dat hij christen was en legden zij hem de doodstraf op. Over deze doodstraf bestaan twee legendes. Volgens de ene legende werd hij op het Marsveld met pijlen doorzeefd en volgens de andere legende zou hij aan een boom of martelpaal zijn vastgebonden, waarna hij door honderden pijlen werd geraakt. In beide legendes overleefde hij dit dankzij de hulp van God.²⁴ Hierdoor komt het verhaal van de Franse slaaf dus in grote lijnen overeen met de legende van de heilige Sebastiaan, maar in het verhaal zitten nog meer indirecte verwijzingen naar deze heilige.

Sebastiaan wordt vaak vredig afgebeeld, terwijl hij vreselijk moet lijden door de pijlen in zijn lijf (zie figuur 3). Sebastiaan lijkt dus vrede te hebben met zijn lot en dit sentiment lijkt ook voor Maria te gelden. Zo zetten haremvrouwen haar onder druk om zich tot de islam te bekeren, maar nadat ze tot God heeft gebeden, besloot ze dat ze liever zou sterven voor haar geloof dan dat ze zich zou bekeren of tot de harem zou toetreden. Dit moment beschrijft zij als volgt in het verslag: ‘een groot verlangt om als martelaar voor het geloof in den Heere Jesus Christus aan den dood over te geven, ik was soodanig in mijn Ziel verhuegt, dat ik het niet beschryven kan.’ Ook op het moment dat ze dacht dat Pieter vermoord was en verwachtte dat haar dood snel zou volgen, had ze al gauw vrede met dit lot. Dit blijkt onder meer uit de volgende passage: ‘Ik vertrooste mijn in Godt en nam een goede moed en wel bereyd tot sterven.’²⁵

Maria’s goede band met de islamitische sultan zou ook een verwijzing naar de legende van Sint-Sebastiaan kunnen zijn. Volgens die legende zou hij tot het leger zijn toegetreden om de vervolgde christenen te beschermen. Maria beweerde ook dat zij door middel van haar band met de sultan het leven van de christenen probeerde te verbeteren. Zo regelde zij vrijstelling of extra rantsoen voor haar medechristenslaven. Beiden zijn dus met de vijand in zee gegaan om hun eigen volk te helpen. Vanuit dit perspectief komt haar band met de sultan in een positiever daglicht te staan. Desondanks ontving ze niet veel lof voor haar hulp aan de christenen. Zoals gezegd werd ze door haar medechristenslaven de ‘hoer van de sultan’ genoemd en waren er plannen om haar te vermoorden, terwijl Maria hen dus, naar eigen zeggen, hielp. Historici betwijfelen daarom of ze echt zo onschuldig was als ze laat lijken.²⁶

Een (kerst)stal als woning

Naast overduidelijk fictieve of overdreven fragmenten, bevat het verhaal ook realistische en geloofwaardige verhalen, zoals het volgende voorbeeld. Kort na Maria’s aankomst in Meknes overleed haar eerste echtgenoot en hertrouwde ze met Pieter. Tijdens de eerste drie maanden van hun huwelijk leefden zij apart, omdat ze geen huis konden vinden. Na drie maanden, rond kersttijd 1731, kon Pieter een

Pietro Perugino, *San Sebastiano*, 1495, olieverf op eikenhout, 176 cm x 116 cm, Collectie Louvre, Parijs, RF 957. Verkregen via: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Saint_Sebastian_painting.jpg

vervallen herberg, vergelijkbaar met een slechte paardenstal, overnemen. Maria was op dat moment zwanger van haar eerste kind en daarom besloten ze om hier samen te wonen. Dit verhaal klinkt in eerste instantie geloofwaardig, omdat het geen overdrijvingen lijkt te bevatten en het realistisch klinkt in tegenstelling tot het verhaal van de Franse slaaf. Desondanks bevat dit fragment mogelijk een verwijzing naar de Bijbel. Het komt namelijk sterk overeen met het Bijbelse kerstverhaal in de evangeliën van Mattheüs 1:18 en Lucas 1:26-38 en 2:1-14.²⁷

In deze evangeliën wordt verteld dat Maria verloofd was met Jozef, maar dat ze nog niet samenwoonden. Volgens het verhaal hoorde Maria op dat moment van de engel Gabriel dat ze zwanger was van de Heilige Geest en haar zoon Jezus moest noemen. Kort daarop vertrekt ze in grote haast naar het bergland en bleef daar drie maanden. Na drie maanden vertelde Maria aan Jozef over haar zwangerschap, waarop ze trouwden en gingen samenwonen. Maria beviel uiteindelijk, volgens het welbekende kerstverhaal, in een vervallen stal van een herberg, omdat er nergens anders plek was.²⁸

Dit Bijbelse verhaal heeft grote raakvlakken met het verhaal van Maria ter Meetelen. Beiden waren namelijk verloofd, maar konden de eerste drie maanden niet samenwonen. Beiden bevelen uiteindelijk in een vervallen stal van een herberg of een herberg die lijkt op een vervallen stal, omdat er nergens anders plek was. Het is daarom aannemelijk dat het fragment uit Maria's verslag is gebaseerd op dit Bijbelverhaal, aangezien zij zeer waarschijnlijk bekend was met dit verhaal. Maria was namelijk katholiek en volgens de katholieke liturgie werd in de achttiende eeuw tijdens de avondmis van kerst standaard Lucas 2:1-14 en Mattheüs 1:1-25 voorgedragen. Ze was ook geletterd, wat suggereert dat ze mogelijk een kerstmis heeft bijgewoond of de Bijbel heeft gelezen, waardoor ze deze verwijzing bewust heeft gemaakt.²⁹

De bovenstaande voorbeelden illustreren dat religie de verslaglegging en interpretatie van Maria's gevangenschap heeft beïnvloed. Door die invloed is het verslag mogelijk minder betrouwbaar geworden, aangezien deze invloed tot overdreven of fictieve passages en verwijzingen naar de Bijbel en legendes heeft geleid.

Vooroordelen of vereren?

Naast deze verwijzingen bevat het verhaal bepaalde woorden, zoals 'martelaar' of 'wonderbaarlijk', die wijzen op religieuze invloeden om van het verhaal een soort hagiografie te maken. In het verslag stelt Maria namelijk meerdere keren dat zij liever sterft als martelaar voor haar geloof, dan dat ze het christendom zal verlaten. Door deze woordkeuzes en standpunten lijkt het alsof zij bij de lezer van zichzelf een soort martelaar probeert te maken.³⁰ Daarnaast wijst het woord 'wonderbaarlijk' in de titel en haar dank voor de gelukkige verlossing in de introductie op een soort redding van God; een godswonder. Maria benadrukt ook in het slot dat ze met haar verhaal wil aantonen dat God de ware gelovige altijd zal helpen en beschermen. God heeft Maria gered en om die reden stelt zij dat ze een ware gelovige is geweest. Het verhaal krijgt daardoor een voorbeeldfunctie voor hoe je als een waar christen moet leven. Levensverhalen van heiligen, hagiografieën, bevatten vaak ook een morele les die toont hoe men als een waar christen leeft. Dit soort morele lessen komen volgens Van Krieken vaker voor in

Nederlandse reisbeschrijvingen.³¹

Maria's verhaal heeft dus hagiografische kenmerken en dit is volgens Patricia Grieve en Van Krieken typerend voor gevangenenverslagen. Door deze woordkeuzes, bijbelverwijzingen, morele lessen en het leggen van verbanden met een heilige blijkt dat het verslag duidelijk religieus is beïnvloed. Volgens Grieve is demonisering van de 'ander' een vrij standaard gevolg van deze religieuze invloed.³² Ook in het verslag van Maria ter Meetelen wordt de lokale bevolking al in de introductie van de drukker gedemoniseerd. Daarin wordt namelijk gesproken over 'ongelovige Turken en barbaren' en 'goede christenen'. Door in de introductie de nadruk te leggen op de ongelovige Turken en de goede christenen, in een soort goed-tegen-foutvergelijking, wordt verwacht dat het verslag meer van dit soort vergelijkingen heeft.³³

Desondanks bevat het verhaal van Maria ter Meetelen geen demonisering van de islam en beschrijft zij juist enkele lokale gebruiken en islamitische regels of tradities. Zo noemt ze de ramadan, vertelt ze over de moeder van de sultan die de pelgrimstocht naar Mekka heeft gemaakt en wijst ze op een verbod op varkensvlees en alcohol. Wel toont ze een grote afkeer van de harem van de sultan en in eerste instantie van de sultan zelf.³⁴ Het ontbreken van demonisering wordt door historici vaak in verband gebracht met gender. Vrouwen hebben namelijk minder snel de neiging om de ander te demoniseren, waardoor een verhaal neutraler wordt.³⁵ Maria's afkeer van de harem is volgens Diane Hoeveler typerend voor gevangenenverslagen die geschreven zijn door vrouwen. Vrouwen omschrijven vaker de exotische, erotische presentatie van vrouwen voor de sultan, terwijl mannen vaker over seksueel geweld schrijven. Maria schrijft niets over seksueel geweld, maar wel over ander geweld richting vrouwen.³⁶ Ze schrijft dus kritisch over de harem van de sultan en over het gedrag van de sultans, maar demoniseert nergens de islam.

De verlossing

Het verslag van Maria ter Meetelen bevat dus een duidelijk religieus motief door de momenten waarop ze tot God bad en haar dankbaarheid voor de hulp van God uit. Deze religieuze invloed heeft ook geleid tot fictieve fragmenten en verwijzingen naar het kerstverhaal in de Bijbel of Sint-Sebastiaan. Het verslag bevat door de invloed van religie fictieve of overdreven fragmenten en daardoor heeft de invloed van religie de betrouwbaarheid van het gevangenenverslag van Maria ter Meetelen negatief beïnvloed. Dit kan gevolgen hebben voor de bruikbaarheid ervan als historische bron, maar zolang historici zich bewust zijn van de invloed die religie kan hebben op de interpretatie van gebeurtenissen en de betrouwbaarheid blijft het verslag van Maria ter Meetelen een bruikbare bron. Daarnaast is het verslag extra interessant, omdat het informatie geeft over de invloed van het katholieke geloof op de verslaglegging van gevangenschap en daar is nog weinig over bekend. Daarbij is het opvallend dat de invloed van Maria's religie niet heeft geleid tot demonisering van de islam. In het verhaal wordt de islam alleen door de drukker in een kwaad daglicht gezet.

In het slot schrijft ze echter wel over het leed dat haar door de Turken is aangedaan, maar zegt dat de haat en smaad die zij ontving van haar medechristenen haar meer zeer heeft gedaan. Uiteindelijk werd Maria samen

met Pieter en hun twee kinderen na ruim twaalf jaar in slavernij in Marokko vrijgekocht door de Nederlandse staat. Op 21 september 1743 komt Maria voor het eerst in ruim twintig jaar tijd weer in Amsterdam en vijf jaar later publiceert ze het verslag van haar slavernij. Het leek haar namelijk goed dat kinderen en 'kints kinderen' zouden lezen over haar avonturen in Marokko, zodat 'een ieder sien en leesen soude hoe wonderlyk Godt die geene bewaart die op hem vertrouwen'.³⁷

Judith te Kronnie is afgestudeerd als Bachelor-archeoloog en volgt nu de premaster Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Zij is geïnteresseerd in de uitwisseling en contacten tussen verschillende godsdiensten en culturen in de vroegmoderne tijd.

Eindnoten

- 1 M. ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige gevallen van een twaalf jarige slavernij van een vrouspersoon. Genaemt Maria ter Meetelen, woonagtig tot Medenblik* (Horn 1748) 1, 127.
- 2 M.H. Davis, 'Mary White Rowlandson's self-fashioning as puritan goodwife', *Early American literature* 27:1 (1992) 49-60, aldaar 50; K. Bekkaoui, *White women captives in North Africa: narratives of enslavement 1735-1830* (London 2010) 23; M. Buitelaar, 'What it is like "as a woman"? Dutch female ethnographers in the Middle East', in: G.J. van Gelder en E. de Moor (red.), *Eastward bound Dutch ventures and adventures in the Middle East* (Amsterdam 1994) 159-177, aldaar 159; E. Heinsen-Roach, 'Autonomy and captivity: the case of Maria ter Meetelen in Morocco 1731-1743', in: idem, *Healing and harm: essays in honor of Mary Lindemann* (New York 2024) 228-238, aldaar 232-233; G.S. van Krieken, *Christenslaven: de slavernij-ervaringen van Cornelis Stout in Algiers (1678-1680) en Maria ter Meetelen in Marokko (1731-1743)* (Den Haag 2006) 73-74.
- 3 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 127; P.E. Grieve, 'Conversion in early modern western mediterranean accounts of captivity: identity, audience and narrative conventions', *Journal of Arabic literature* 47 (2016) 91-110, aldaar 97.
- 4 H. Hardenberg (ed.), *Tussen zeeroovers en christenslaven: Noord-Afrikaanse reisjournalen* (Leiden 1950) 9-10; Van Krieken, *Christenslaven: de slavernij-ervaringen*, 50; Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 1, 3.
- 5 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 5-13, 17, 30; J. Vermeulen, *Sultans, slaven en rene-gaten: de verborgen geschiedenis van de Ottomaanse rijk* (Gent 2001) 209-210; Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 32-34.
- 6 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 29, 93.
- 7 Van Krieken, *Christenslaven: de slavernij-ervaringen*, 19; Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, I-II, 1, 62, 126-127.
- 8 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, I-II, 126-127.
- 9 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, I-II, 126-127; G. Speelman, 'Netherlands' in: D. Thomas en J. Chesworth (red.), *Christian-muslim relations. A bibliographical history volume 13 Western Europe (1700-1800)* (Boston 2019) 433-475, aldaar 464.; A. de Jeu, *'t Spoor der dichters: netwerken en publicatiemogelijkheden van schrijvende vrouwen in de Republiek (1600-1750)* (Hilversum 2000) 262.
- 10 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, I-II, 54; Bekkaoui, *White women captives*, 63; De Jeu, *'t Spoor der dichters*, 262; Speelman, 'Netherlands', 464.
- 11 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 11, 17, 24, 29, 66, 127.

- 12 De Jeu, 't Spoor der dichtersessen, 261.
- 13 De Jeu, 't Spoor der dichtersessen, 261; Van Krieken, *Christenslaven: de slavernij-ervaringen*, 56, 73-74, 77-78; Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 41, 56, 65, 66, 74.
- 14 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 1, 41, 56, 65, 66, 74, 127; Van Krieken, *Christenslaven: de slavernij-ervaringen*, 56, 73-74.
- 15 Van Krieken, *Christenslaven: de slavernij-ervaringen*, 74.
- 16 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 41, 88; 'Lyberk Vameryk a siede' betekent god bewaart het hoofd van mijn Heer; Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 41; J. Gallagher, 'Language□learning, orality, and multilingualism in early modern Anglophone narratives of Mediterranean captivity', *Renaissance studies* 33:4 (2019) 639-661, aldaar 643.
- 17 E.R. Dursteler, 'Fearing the "Turk" and feeling the spirit: emotion and conversion in the early modern Mediterranean', *Journal of religious history* 39:4 (2015) 484-505, aldaar 490, 499; Bekkaoui, *White women captives*, 23-24, 32.
- 18 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, II, 19-20, 21, 93.
- 19 D.O.R. Lugtigheid, *Van aardse stof tot hemels lof: De transitie van de achttiende-eeuwse Noord-Nederlandse damesjapon van modeartikel tot kerkelijk gewaad in de katholieke eredienst* (Amsterdam 2021) 35-41; Hardenberg, *Tussen zeerovers en christenslaven*, 9-10; Van Krieken, *Christenslaven: de slavernij-ervaringen*, 50.
- 20 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 5-13, 16-20, 30-34; Vermeulen, *Sultans, slaven en renegaten*, 209-210.
- 21 Lugtigheid, *Van aardse stof*, 35-41; Bijvoorbeeld: M. H. Davis, 'Mary White Rowlandson's self-fashioning as puritan goodwife', *Early American literature* 27:1 (1992) 49-60.
- 22 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 11, 17, 24, 29, 33, 39, 66, 67, 70, 78, 100, 109, 127; Grieve, 'Conversion in early modern', 101, 103; C. Ramsey, 'Cannibalism and infant killing: a system of "demonizing" motifs in Indian captivity narratives', *CLIO* 24:1 (1994) 55-64, aldaar 5; E.M. Duffy en A.C. Metcalf, *The return of Hans Staden: a go-between in the Atlantic world* (Baltimore 2012) 4-5.
- 23 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 54; Bekkaoui, *White women captives*, 63.
- 24 C. Mimbrera en T. Miguel, 'Saint Sebastian. An iconographic study: from painting to film', *UCOarte* 11 (2022) 223-245, aldaar 224; Van Krieken, *Christenslaven*, 50; Hardenberg, *Tussen zeerovers en christenslaven*, 9-10.
- 25 L.R. Rezvani, 'Saint Sebastian and the mule-driver's wife: Marguerite de Navarre's Renaissance martyr', *L'Esprit créateur* 57:3 (2017) 46-57, aldaar 50-51; Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 24-25, 29, 95.
- 26 Rezvani, 'Saint Sebastian', 48; Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 65, 69, 72, 77, 85, 93, 126; Van Krieken, *Christenslaven: de slavernij-ervaringen*, 56.
- 27 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 32-34; De Nieuwe Bijbelvertaling, Mat. 1:1-25 (2021); De Nieuwe Bijbelvertaling, Luc. 1:26-38, 1:56, 2:1-14 (2021).
- 28 De Nieuwe Bijbelvertaling, Mat. 1:1-25 (2021); De Nieuwe Bijbelvertaling, Luc. 1:26-38, 1:56, 2:1-14 (2021).
- 29 A. McGowan, 'Roman catholicism' in: T. Larsen (ed.), *The Oxford handbook of christmas* (Oxford 2020) 113-125, aldaar 116, 118; Van Krieken, *Christenslaven: de slavernij-ervaringen*, 50, 77; J. Vaccaro Lewis, 'The inn, the manger, the swaddling cloths, the shepherds, and the animals, in: T. Larsen (ed.), *The Oxford handbook of Christmas* (Oxford 2020) 224-236, aldaar 234; Van Krieken, *Christenslaven: de slavernij-ervaringen*, 50; Lugtigheid, *Van aardse stof*, 35-41.
- 30 Rezvani, 'Saint Sebastian', 51; Grieve, 'Conversion in early modern', 103; Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 24-25, 29.
- 31 Van Krieken, *Christenslaven: de slavernij-ervaringen*, 77; Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 126-127; Grieve, 'Conversion in early modern', 103, 110.
- 32 Grieve, 'Conversion in early modern', 94.
- 33 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, I-II.
- 34 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, I-II, 34, 35, 47, 72, 98; Heinsen-Roach, 'Autonomy and captivity', 232; Speelman, 'Netherlands', 464.
- 35 Heinsen-Roach, 'Autonomy and captivity', 232; Bekkaoui, *White women captives*, 31.
- 36 D.L. Hoever, 'The female captivity narrative: blood, water, and orientalism' in: F. Schlegel, *Interrogating orientalism: contextual approaches and pedagogical practices* (Ohio 2006) 46-81, aldaar 53-54; Bekkaoui, *White women captives*, 21; Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, 70, 72, 97.
- 37 Ter Meetelen, *Wonderbaarlyke en merkwaardige*, I-II, 127.